

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Türkiye’de İktisadi Krizlerin Toplam Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi

The Effects of Economic Crises on Total Tax Receipts in Turkey

Ahmet ARSLAN^a *, Esra CANPOLAT^b, Müge Seda ATEŞ^c

^a Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Gaziantep / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-2355-7544

^b Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, Malatya / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0003-1447-7267

^c Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Malatya / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0001-7825-0796

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 3 Aralık 2019

Kabul tarihi: 13 Nisan 2020

Anahtar Kelimeler:

Ekonomik Kriz,

Vergi Politikası,

Vergi Gelirleri,

Maliye Politikası,

Regresyon

ARTICLE INFO

Article History:

Received December 3, 2019

Accepted April 13, 2020

Keywords:

Economic Crisis,

Tax Policy,

Tax Revenues,

Fiscal Policy,

Regression

ÖZ

Ekonomik İstikrarın sağlanmasında vergiler maliye politikası araçları içerisinde büyük öneme sahiptir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ekonomik gelişmelerden etkilenmekte ve ekonomik kriz dönemlerinde vergi gelirlerinin değişiklik göstermesi söz konusu olabilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de 1988-2016 yılları arasında vergi gelirleri ile kişi başı gayri safi yurtiçi hâsıla, kayıt dışı ekonomi, ekonomik büyüme ve krizler arasındaki ilişki en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre vergi gelirleri ve Kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla arasında aynı yönlü ilişki gözlenirken, vergi gelirleri ile kayıt dışı ekonomi ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 1990, 1994, 2008 krizlerinin vergi gelirleri üzerinde negatif etkiye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. 2001 krizinin ise vergi gelirleri üzerinde anlamlı bir etkileri olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre hükümetlerin kişisel geliri artırmaya yönelik tedbir almaları, vergi tarife yapılarını gelir esnekliğini kolaylaştıracak şekilde düzenlemeleri, vergi indirim uygulamalarına gitmeleri, vergi kayıp ve kaçaklarını azaltmaları ile vergi bilinci ve ahlakını yükseltmeleri gerekmektedir.

ABSTRACT

Taxes have great importance among fiscal policy instruments for ensuring economic stability. Developing countries such as Turkey are affected by economic events and their tax revenues may fluctuate during periods of economic crises. In this study, the relationship between Turkey’s tax revenues and per capita gross domestic product, informal economy, economic growth and crises by using the least squares method for the period 1988-2016.

According to the results obtained, while the relationship between the tax revenues and per capita gross domestic product is observed to be in the same direction, the relationship between tax revenues and informal economy and economic growth variables is found to be in opposite direction. Additionally, the 1990, 1994 and 2008 crises are found to have a negative effect on tax revenues. However, no significant effect of the 2001 crisis is found on tax revenues.

Our findings suggest that governments need to take measures to increase personal income, adjust tax tariff structures in order to facilitate income flexibility, apply tax reductions, reduce tax losses and evasions, as well as increase tax awareness and tax morale.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: aharslan66@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Taxes in fiscal policy tools in achieving economic stability is of great importance. developing countries such as Turkey, are affected by exposure to fluctuations in economic growth and tax revenues during the economic crisis.

In this study, the relationship between tax revenues and per capita Gross Domestic Product, informal economy, economic growth and crises is estimated with the help of the least squares method for Turkey throughout the period of 1988-2016.

Factors affecting tax revenues are the initial topic mentioned in the theoretical part of the study, which is followed by the trend of tax revenues in Turkey between 1980 and 2018. Information on crises is also provided in the theoretical part, as well as the effects of crises on Turkey are mentioned and the fiscal policies applied during crisis periods are briefly discussed.

In this study, the crises that affected Turkey during the period of 1988-2016 are explained, and the trend of tax revenues in the crisis years of 1990, 1994, 2001 and 2008 as well as the tax policies in these years are briefly explained. Additionally, the effects of some factors, namely economic growth, informal economy, per capita income in GDP and crises on tax revenues are analyzed. The effects of crises in Turkey on economic growth and tax income since 1980 is analyzed in this study.

In fiscal policy practices, taxes are used as important tools in ensuring economic stability. The choice of taxes during periods of economic contraction and expansion depends on both the type of instability and the circumstantial flexibility of taxes. Tax revenues are increased during expansion periods, while tax revenues are reduced during periods of contraction. In times of economic instability, an accurate fiscal policy should be carried out, taking into account the income flexibility levels of taxes and its share among total taxes.

Crises, as examples of economic instability, produce significant negative results in countries. Problems such as slowing rate of economic growth, continuing increases in prices and inability to reduce their level, decrease in tax revenues due to the decrease in economic activities, contraction in production and increase in unemployment are encountered during such periods. Several economic crises have occurred in Turkey since 1980. The 1990, 1994, 2001, 2008 and 2011 crises in Turkey had significant impact on the country's economy. Especially impact of the 1994 and 2001 crises were more severe. Several measures were taken to eliminate the effects of these crises, where fiscal and monetary policies were implemented together. Depending on the effects of crisis and the policies implemented afterwards, tax revenues had also changed accordingly.

Taxes as a part of public incomes has been commonly used as a policy tool during periods of economic instability. Depending on the type of economic instability, the tax policies implemented by governments also varied. Tax revenues are affected by many factors. Among these factor, especially depending on the income elasticity of tax, level of tax revenues varies during contraction and expansion periods of economy.

In the empirical part of this study, the relationship between tax revenues and variables affecting tax revenues is explained by using regression analysis. By looking at the results obtained from statistical outcomes, existence of a significant relationship between tax revenues and economic growth, per capita income, informal economy and crises is analyzed.

Dummy variables for crisis periods is used in the econometric analyses, in which multiple regression model is forecasted by using the Least Squares Method. Since autocorrelation is appeared in the results of the regression analysis, the model was retested by correcting for autocorrelation.

The results show that there is a direct relationship between tax revenues and per capita gross domestic product, an inverse relationship between tax revenues and variables of informal economy and economic growth. It was also concluded that the 1990, 1994, 2008 crises had negative effects on tax revenues. On the other hand, it was found that the 2001 crisis did not have a significant impact on tax revenues.

The results show that governments need to take measures to increase their personal income, facilitate income flexibility to adjust their tax tariff structures, apply tax deductions, reduce tax losses and evasions, and raise tax awareness and morality.

Due the existence of insignificant results even within 10% significance level after the correction for autocorrelation, such variables are withdrawn from the model and a new model is predicted with the remaining variables. Following these adjustments, 1990, 1994 and 2008 crises are found to have a negative effect on tax revenues. Additionally, the informal economy and the rate of economic growth adjusted for inflation are found to have a negative effect on tax revenues.

It is also concluded that an increase in per capita gross domestic income has a positive effect on tax revenues.

Therefore, governments willing to increase their tax revenues need to focus on policies to increase per capita gross domestic income and to design their tax systems accordingly. It can also be claimed that tax revenues can be increased due to a decrease in tax evasion and informal economy by increasing tax audits, preventing tax rates from reaching extremely high levels, improving tax awareness and morality, and increasing voluntary compliance with tax. Planned adjustments need to facilitate income elasticity in income tax structures, in which income elasticity is already high.

It is necessary to adjust the duration of tax reductions better, especially in times of recession, and to continue the implementation of such reductions until the economic units recover themselves in terms of income and earnings. A system to decrease the share of expenditure taxes in total tax revenues and to increase the weight of direct taxes is an absolute necessity.

Giriş

Maliye politikası uygulamalarında vergiler, ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Ekonominin daralma ve genişleme dönemlerinde hangi vergilerin kullanılması gerektiği hem istikrarsızlığın türüne hem de vergilerin konjonktürel esnekliğine bağlı olmaktadır. Genişleme dönemlerinde vergi gelirleri artırılırken daralma dönemlerinde vergi gelirleri azaltılmaktadır. Ekonomik istikrarsızlığın olduğu dönemlerde vergilerin gelir esneklik düzeyleri ve toplam vergiler içerisindeki payı da dikkate alınarak doğru bir maliye politikası yürütülmesi gerekmektedir.

Krizler bir ekonomik istikrarsızlık olarak ülkelerde birçok olumsuz sonuçlar meydana getirmektedir. Bu dönemlerde ülke ekonomisinde büyümenin yavaşlaması, fiyatlar genel seviyesinde artışların sürekli olması ve düşürülememesi, ekonomik faaliyetlerde yaşanan azalış nedeniyle vergi gelirlerinin azalması, üretimde daralma ve işsizlik gibi sorunlar görülebilmektedir. Türkiye’de 1980 yılından itibaren birçok ekonomik kriz meydana gelmiştir. Türkiye’de 1990, 1994, 2001, 2008 ve 2011 krizleri ülke ekonomisi üzerinde etkisini hissettirmiştir. Türkiye bu krizler içinde özellikle 1994 ve 2001 krizlerinin etkisini daha derinden hissetmiştir. Krizlerin etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla bir dizi önlemler alınmış ve maliye politikaları ile para politikaları birlikte uygulanmaya çalışılmıştır. Krizin etkileri ve sonrasında uygulanan politikalara bağlı olarak vergi gelirlerinde de değişimler meydana gelmiştir.

Bu çalışmada 1980 yılından itibaren ortaya çıkan ve Türkiye’yi etkileyen krizlerin ekonomik büyümeye etkisi ile vergi gelirlerini nasıl etkilediği araştırılmıştır.

Çalışmanın teorik kısmında önce vergi gelirlerinin etkileyen faktörler ele alınmış, daha sonra 1980 yılından 2018 yılına kadar Türkiye’de vergi gelirlerinin gelişimine değinilmiştir. Teorik kısımda ayrıca krizler hakkında bilgi verilerek, krizlerin Türkiye’ye etkilerine değinilmiş ve kriz dönemlerinde uygulanan maliye politikaları hakkında özet bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın ampirik kısmında ise vergi gelirleri ile vergi gelirlerini etkileyen diğer değişkenler arasındaki ilişki Regresyon Analizi ile test açıklanmaya çalışılmıştır. İstatistiksel sonuçlar neticesinde elde edilen bulgulara bağlı olarak, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme, kişi başına gelir, kayıt dışı ekonomi ve krizler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Vergi Gelirleri ve Vergi Gelirlerini Etkileyen Faktörler

Vergiler devletin ya da yetkilendirdiği kişilerin kamu giderlerinin finansmanını sağlamak için gerçek ve tüzel kişilerden zorunlu, karşılıksız olarak aldığı nakdi tutarlardır. Verginin alınmasındaki ana amaç kamu harcamalarının finansmanını sağlayacak şekilde mali nitelikli olmakla beraber Keynesyen İktisadi Düşünce ile birlikte değişmiş, sosyal ve ekonomik amaçlı olarak da vergilerin alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede ülkelerin ekonomik konjonktürüne göre değişik şekillerde uygulanabilen vergi politikaları iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesinde, gelir dağılımında adaletin sağlanmasında, yatırım harcamalarının arttırılmasında, ekonomik krizlerin önlenmesi veya atlatılmasında ve ekonomik istikrarın ve büyümenin sağlanmasında önemli bir araç haline gelmiştir.

Vergilemeden beklenen amaçların gerçekleştirilmesinde vergi gelirlerinin konjonktür dönemlerinde istikrarlı olması ve uzun dönemde büyümeye bağlı olarak artış eğiliminde olması gerekmektedir (Akar, 2013, s. 28). Bununla birlikte vergi gelirlerini etkileyen birçok etken de bulunmaktadır. Vergi oranları, vergi esnekliği, ekonomik büyüme, fiyatlar genel düzeyinde artış, kayıt dışı ekonominin boyutu, muafiyet, istisna ve indirimlerin boyutu, ülkenin dış ticaret

açığı, vergi bilinci ve ahlaki ile vergiye gönüllü uyum vergi gelirlerini etkileyen unsurlar olarak sıralanabilir. Aşağıda söz konusu unsurlar kısaca açıklanacak olup çalışma krizlerin vergi gelirleri üzerindeki etkisini incelediğinden bu unsurlar içerisinde yer alan verginin gelir esnekliği kavramı daha detaylı anlatılmıştır.

Vergi oranları: Verginin tarife yapısına bağlı olarak vergi gelirleri de değişmektedir. Gelir vergisi gibi artan oranlı tarife yapısına sahip vergilerde vergi oranı belirli bir düzeye kadar artırıldığında vergi gelirleri de artmaktadır. Düz oranlı kurumlar vergisinde de vergi oranında belirli bir düzeye kadar yapılan artış vergi gelirlerini artırmaktadır. Fakat gelir vergisinde marjinal vergi oranı¹, ortalama vergi² oranından yüksek olduğundan kurumlar vergisine kıyasla vergi oranındaki artışın vergi gelirleri üzerinde etkisi daha belirleyicidir. Vergi gelirleri artırılmak isteniyorsa vergi oranı seviyesi optimum düzeyde ayarlanmaya gayret gösterilmelidir. Artur Laffer'in de belirttiği gibi vergi oranının optimum düzeyin üzerine çıkması durumunda vergi gelirleri artmamakta aksine azalmaktadır. Optimum vergi oranının altındaki bir seviyede ise vergi potansiyelinden tam anlamıyla yararlanılmamaktadır (Strulbers ve Miller,1993, s.299).

Vergi Gelir Esnekliği: Esneklik “iki değişkende ortaya çıkan yüzde değişmeler arasındaki oran ve duyarlılık derecesi” olarak tanımlanan bir kavram olup, verginin gelir esnekliği ise vergi gelirindeki yüzde değişimin gayrisafi yurtiçi hasıladaki (GSYİH) yüzde değişime oranı olarak ifade edilmektedir (Akar, 2013, s. 28). Diğer bir değişle GSYİH'daki değişmelere karşı vergi gelirlerinde ortaya çıkan değişimin ölçülmesini ifade etmektedir. Belirli bir yıla ilişkin vergi tahsilâtı ile o yılın geliri arasındaki ilişkiyi ifade eden verginin gelir esnekliği tüm vergi sistemi için hesaplanabileceği gibi her bir vergi için ayrı ayrı da hesaplanabilmektedir. Verginin gelir esnekliği, vergi matrahının konjonktürel gelişime duyarlılığına, vergi tarifelerinin yapısına (tek oranlı, artan oranlı gibi), ortalama gelir ve gelirin dağılımına bağlı bulunmaktadır.

Verginin gelir esnekliği kısa dönemdeki istikrarın ve uzun dönemdeki büyümenin bir göstergesi olup, vergi sisteminin etkinliğinin ölçülmesinde ve gelecek vergi politikalarının oluşturulmasında belirleyici olmaktadır. Uzun dönemde verginin gelir esnekliği, GSYİH arttıkça vergi gelirlerinin de nasıl bir büyüme eğilimine girdiğini gösterirken kısa dönemde verginin gelir esnekliği ise konjonktüre bağlı olarak GSYİH meydana gelen değişimlerin vergi gelirlerini nasıl etkilediğini ve değiştirdiğini göstermektedir. Vergi gelirlerindeki değişimin GSYİH'daki değişime oranı ile elde edilen değer 1'den büyük olması konjonktürün canlanma dönemlerinde elde edilen gelirin daha yüksek olduğunu, gerileme dönemlerinde ise daha düşük gelir sağlandığını göstermektedir (Turhan, 1993, s. 281).Diğer bir değişle verginin esnek olması durumunda GSMH'daki artış ve azalışlardan vergi gelirleri etkileneyecektir. Ekonominin genişleme dönemlerinde vergi gelirleri artarken, ekonominin daralma dönemlerinde ise vergi gelirleri de azalacaktır (Ekici,2009, s. 203).

Vergilerin gelir esnekliği ile vergilere ait teknik özellikler arasında bir ilişki mevcuttur. Bu anlamda vergilerin tarife yapısı ve genişliği, artma oranı, vergiyi doğuran olay ile vergi tahsili arasında geçen süre vergilerin gelir esnekliğini etkilemektedir. Tarife yapısı açısından artan oranlı vergilerin gelir esnekliğinin daha fazla olduğu görülmektedir. Verginin doğması ve tahsil süresi arasındaki süre ne kadar kısa olursa (beyan yerine daha çok stopaj yöntemi ile alınır) ortaya çıkan gelir artışının vergi gelirleri üzerindeki etkisi daha hızlı bir şekilde etkisini göstereceğinden verginin gelir esnekliği de artmış olacaktır(Şen ve Sağbaşı, 2019, s. 156).

¹ Vergi mükelleflerinin gelirlerindeki bir değişimin ödenecek vergi tutarında yol açtığı değişme, diğer bir deyişle vergi gelirlerindeki değişimin gelirdeki değişmeye oranı olarak hesaplanan katsayı.

² Kısaca ödenen vergi/matrah olarak ifade edilmektedir.

Bu açıklamalardan yola çıkılarak vergilerin gelir esnekliğine göre sıralanması şu şekildedir:

1. Gelir vergisi
2. Kurumlar Vergisi
3. Harcama Vergileri
4. Servet Vergileri
5. Baş Vergisidir.

Vergilerin gelir esnekliği ile otomatik stabilizatörlük³ özelliği arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır. Vergilerin gelir esnekliği ne kadar yüksekse otomatik stabilizatörlük(dengeleyici) gücü de o kadar yüksektir. Konjonktürel dönemlerde ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlıkların çözümünde artan oranlı gelir vergisinin otomatik dengeleyici özelliği en yüksek iken servet vergileri ve baş vergisinin otomatik dengeleyici özellikleri nötr olarak kabul edilir. Bir verginin ekonominin daralma ve genişleme dönemlerinde gelir esnekliği kadar toplam vergi gelirleri içindeki payı da ekonomik istikrarın sağlanmasında önem arz etmektedir. Konjonktürel esnekliği yüksek fakat toplam vergi gelirleri içindeki payı oldukça az olan vergilerin, daralma ya da genişleme dönemlerinde maliye politika aracı olarak kullanılması durumunda ekonomide beklenen etki sınırlı düzeyde olacaktır (Şen ve Sağbaşı, 2019, s. 154-157).

Ekonomik Büyüme: Bir ülkede ekonomik büyümenin nedeni yatırımlardaki artıştan kaynaklanıyorsa vergi gelirleri de buna bağlı olarak artış gösterecektir. Yatırımlardaki artış işsizlere gelir kaynağı sağlayarak vergi gelirlerine katkı sağlayacağı gibi yatırımın niteliğine bağlı olarak mal ve hizmet alımlarında artışa yol açıp belirli sektörlerde talep artışı dolayısıyla satış hasılatının artmasına ve vergi gelirlerinde artışa sebep olabilir(Durkaya ve Ceylan, 2006,s.80-81).

Enflasyon: Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışlara enflasyon denir. Gelişmekte olan ülkelerde vergilerin gelir esnekliğinin düşük olması, vergi tahsil süresinin uzun olması ve genellikle enflasyon oranının yüksekliğine bağlı olarak vergi gelirleri reel olarak eriyebilmektedir (Şen, 2003, s.3). Olivera-Tanzi etkisi diye adlandırılan bu duruma göre devlet vergi tahsilâtını geciktirir ve geciken dönemde enflasyon oranı önceki dönemlere göre daha yüksek ise vergi hâsılatı enflasyonun etkisi ile azalabilir. Başka bir açıdan değerlendirildiğinde ise bir ülkede enflasyonun olması o ülkenin konjonktürel açıdan genişleme dönemine girdiğini gösterdiğinden belirli ürünlere olan talep artışı nedeniyle tüketici üzerinden alınan vergilerde artışın gerçekleşmesi de mümkündür (Temiz,2008, s.20-21).

Kayıt dışı Ekonominin Boyutu: Bir ülkede kayıt dışı ekonomin boyutu ne kadar yüksekse vergi gelirleri de o derece az olacaktır. Çünkü bu durumda vergi potansiyelinden yeterince faydalanamama durumu söz konusu olabilir (Önder,2001, s.248-249).

Vergi Harcamalarının Boyutu: Bir ülkede vergi kaybına sebep olabilecek çok sayıda muafiyet, indirim ve istisnalar varsa vergi matrahı eriyeceğinden vergi gelirleri de düşük olacaktır. Ayrıca sık sık uygulanan vergi aflarını da bu kapsamda değerlendirebiliriz. Af uygulamasına çok sık başvurulması mükelleflerin vergiye olan gönüllü uyumunu ve devletin adaletine olan güvenlerinin yitirilmesine sebep olacaktır. Her ne kadar devletin af uygulamasından beklentisi vergi tahsilâtını artırmak olsa da dürüst mükellefler üzerinde olumsuz etkileri olacaktır (Öztürk ve Ozansoy,2011, s.209).

³ Otomatik Stabilizatör: Devletin müdahalesine gerek kalmaksızın ekonomiyi kendiliğinden dengeye getiren unsurlara denir. Örneğin artan oranlı gelir vergisi, işsizlik ödemeleri gibi.

Cari Denge: Bir ülkede dış ticaret açığı ne kadar yüksekse devletin döviz cinsinden borçları da o kadar fazla demektir. Bu tür borçların faizi arttıkça vergi gelirlerinden borca ayrılan miktar da artacak, devletin elinde kullanabileceği vergi geliri azalacaktır. Çünkü vergi gelirleri borç ödemelerine harcanacaktır (Bilgili ve Bilgili, 1998).

Vergi Bilinci ve Ahlakı: Bir ülkenin vatandaşlarının vergi bilinci ve ahlakı düzeyi de vergi gelirlerini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012, s.121). Vergi bilinç ve ahlak düzeyi yüksek olan bireyler vergi kaçakçılığı fillerine teşebbüs etmek istemeyeceklerinden bu durum vergi kaçakçılığının azalmasına, dolayısıyla vergi gelirlerinin artmasına sebebiyet verecektir.

Vergiye Gönüllü Uyum: Bir ülkede yaşayan vatandaşlar ne derece vergi verme konusunda istek ve gönüllülüğe sahipse, vergi vermekten dolayı kendilerinde oluşan memnuniyet düzeyi ne derece yüksekse o oranda vergi hâsılatı da artmaktadır (Selçuk ve Kaynar, 2009, s.175).

Vergi gelirlerine etki eden faktörler açıklandıktan sonra Türkiye’de 1980 sonrası vergi gelirlerinin gelişimine yönelik tarihsel bir bakış faydalı olacaktır.

Türkiye’de 1980 Sonrası Vergi Gelirlerinin Gelişimi

Türkiye’de özellikle 1980 sonrası izlenen politikalar ve içinde bulunulan ekonomik durum itibariyle vergi gelirlerinin yıllar itibariyle dağılımı farklılık arz etmiştir. 1980 sonrasında dışa açılma ve finansal serbestleşme amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda maliye politikaları ile devletin küçültülmesine yönelik birtakım tedbirler alınmıştır. Böylelikle kamu harcamalarının payı azaltılırken ülkeye sermaye girişini de arttıracak şekilde sermaye üzerindeki vergi yükünün azaltılması hedeflenmiştir. Söz konusu uygulamalarla vergi sistemimizde dolaylı vergilerin payı artarken dolaysız vergilerin payında ise azalma görülmeye başlamıştır. Aşağıdaki tabloda dolaylı vergilerin payında meydana gelen artış açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 1: Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin 1980 Sonrası Dağılımı (%) (Bin TL)

Yıllar	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler	Dolaysız Vergiler (%)	Dolaylı Vergiler (%)
1980	470	279	63	37
1990	2174	2365	52	48
2000	10,849	15,653	41	59
2010	66,566	143,995	30.7	69.3
2011	82,057	171,752	32	68
2012	92,520	186,261	33	67
2013	100,442	225,728	31	69
2014	114,422	238,093	32	68
2015	128,528	279,291	32	68
2016	150,180	308,821	33	67
2017	176,849	359,768	35	65
2018	231,431	390.105	37	63

Kaynak: www.gib.gov.tr

Tablo 1’den de anlaşıldığı üzere vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payı 1980 yılında %37 iken 2010 yılında bu pay %69.3’e kadar yükselmiş 2018 yılı itibariyle ise %63 olarak gerçekleşmiştir. Dolaylı vergilerin payında yaşanan bu artışta; gelir vergisi tarife yapısında yapılan değişiklikler (1995 yılında 7 dilim üzerinden uygulanan ve en yüksek dilime %55 olarak uygulanan tarife yapısı değiştirilerek 2006 yılından itibaren 4 dilimli ve en yüksek dilime karşılık %35 oranında vergi uygulanması), 1985 yılında Katma Değer Vergisi (KDV)

ve 2002 yılında Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) tahsilatına başlanması, yaşanan ekonomik krizler nedeniyle vergi tabanı genişletilemediği için vergi gelirlerindeki artışın dolaylı vergilerle sağlanmaya çalışılması, 2004 yılında yürürlüğe giren Özel İletişim Vergisi ve Şans Oyunları Vergisi, 2008 yılı itibariyle uygulamaya konulan asgari geçim indirimi uygulaması, dolaysız vergilere yönelik uygulanan vergi afları gibi faktörler etkili olmuştur. Dolaylı vergilerde 1980-2018 yılları arasındaki değişim dolaysız vergiler aleyhine gerçekleşmiş olup toplam vergi gelirleri içerisinde dolaysız vergilerin payının 1980’li yıllardan günümüze azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınma çalışmalarının ivme kazanması, vergi kaçakçılığını azaltıcı ve vergi tabanını genişletici amaçlarla uygulamaya konulan vergi reformları, vergi kanunlarının sadeleştirilmesi, vergilemede otokontrol sağlayıcı mekanizmaların vergi sistemi içerisine yerleştirilmesi gibi birtakım uygulamaların 2014 yılından itibaren dolaysız vergilerin payında az da olsa bir artış meydana getirdiğini söylemek mümkündür.

Tablo 2: Türkiye’de Vergi Yükleri (1980-2018)

Yıllar	Toplam Gelirleri/GSYİH (%)	Vergi	Yıllar	Toplam Gelirleri/GSYİH (%)	Vergi
1980	13.0		2005	19,6	
1990	15.0		2006	19,2	
1991	16.0		2007	19,4	
1992	16.1		2008	19.1	
1993	16.5		2009	19.6	
1994	16.3		2010	20.3	
1995	16.7		2011	19,6	
1996	18.3		2012	19.9	
1997	20.1		2013	20.3	
1998	21.4		2014	19.6	
1999	23.1		2015	19,9	
2000	25.6		2016	20.3	
2001	26.2 ⁴		2017	20,1	
2002	18,1		2018	19,8 ⁵	
2003	19.2				
2004	19.3				

Kaynak: www.gib.gov.tr.

Tablo 2 toplam vergi gelirlerinin GSYİH’ya oranının yıllar içerisindeki değişimini göstermektedir. Bir ekonomide belirli bir dönemde toplanan vergilerin o dönemde elde edilen GSYİH’ya oranı vergi gelirlerinin gelişimini göstermektedir. Tablo 2 incelendiğinde 1980-2018 yılları arasında toplam vergi gelirlerinin GSYİH’ya oranında yıllar itibariyle iniş çıkışlar olsa da genel itibariyle giderek artış gösteren bir seyir izlemiştir. Nitekim 1990 yılında %15.0 oran 2018 yılı itibariyle %19.8 olarak gerçekleşmiştir.

Kriz Kavramı

Birçok bilim dalında yaygın olarak kullanılan ve her bilim dalına göre farklı tanımlanan kriz, ‘buhran’, ‘bunalım’, ‘genel dengelerin bozulması hali’, ‘aniden meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme’ gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılan ve Klasik Yunanca

⁴ 1990-2001 yılları arası rakamlar 1994 baz yıllı Brüt vergi yükünü ifade etmekte olup vergi gelirlerine, kamu hesapları bülteninden alınan fonlar ve mahalli idare payları dahil edilmiştir.

⁵ 2002-2018 yılları arası rakamlar 2009 baz yıllı Brüt vergi yükünü ifade etmekte olup vergi gelirlerine, mahalli idare fon payları ile red ve iadeler dahildir.

'krizis' kelimesine dayanan bir kavramdır (Turgut,2006, s. 35). Ekonomik anlamda kriz ise ekonomide önceden bilinemeyen veya öngörülemez bazı gelişmelerle dengeli ve/veya istikrarlı bir durumdan dengesiz ve/veya istikrarsız bir duruma geçilmesi olarak ifade edilmektedir. Bir başka ifade ile ekonomik kriz, ekonomik göstergelerin kötüleşmeye başlayıp, ekonominin işleyiş biçimini bozan ve geleceğini etkileyen olumsuz durumları ifade etmektedir (Aktan ve Şen, 2001, s. 1225).

Bir ekonomide ortaya çıkan krizler farklı nedenlere bağlı olabilmektedir. Ekonomideki içsel sebeplerden veya ülkenin iç dinamikleri dışında kalan ekonomik, sosyal, siyasi veya kültürel alanlarda faktörlerin ülke ekonomisini etkilemesi ile ortaya çıkabilmektedir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlar genel seviyesindeki ani iniş ve çıkışlar, artan işsizlik, arz ve talep arasındaki dengesizlikler, mali savurganlık, yanlış uygulanan döviz kuru politikaları, finansal yapının zayıflığı ve finansal şoklar, dışsal makroekonomik koşullar, etkin olmayan ve yanlış uygulanan politikalar, para ve döviz piyasalarında yaşanan problemler, siyasi alanda yaşanan hükümet krizleri, askeri darbeler, siyasi anlamda istikrarsızlık, spekülasyon hareketleri, meydana gelen doğal afetler gibi pek çok neden kriz sebebi olarak sayılabilmektedir (Göksu, 2015,s.12-15).

Ekonominin büyümemesi veya çok yavaş büyümesi (durgunluk), fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışlar (enflasyon), fiyatların düşmesi ve ekonomide canlılığın kaybedilmesi (deflasyon), enflasyon ve durgunluğun eş anlı yaşanması (stagflasyon), enflasyona rağmen ekonomide küçülme yaşanması (slumpflasyon), ekonomide iki çeyrek üst üste yaşanan küçülme (resesyon), enflasyon, ekonomide küçülme, işsizlikte artış, cari açık ve bütçe açığının uzun süreli olarak yaşanması (depresyon) gibi kriz halleri ekonomik krizler arasında en çok görülenleri olarak sayılabilir (Eğilmez, 2017,s.1).

Krizler ekonomide istikrar dengesi ve ekonominin büyüme potansiyeli üzerinde etkili olduğu gibi gelir dağılımı dengesini değiştirme ve kamu bütçe dengesi açısından da önem arz etmektedir. Bu çalışma Türkiye'de 1980 sonrası yaşanan krizleri kapsadığı için Türkiye'de 1980 sonrası yaşanan krizlerin nedenleri ve sonuçları, krizi önlemek amacıyla alınan tedbirler aşağıdaki başlık altında açıklanmaya çalışılacaktır.

Türkiye'de 1980 Sonrası Krizler ve Uygulanan Vergi Politikaları

Ekonomik göstergelerin kötüleşmeye başlayıp, ekonominin işleyiş biçimini bozan ve geleceğini etkileyen olumsuz durumları ifade eden krizler birçok ülke ekonomisinde olduğu gibi ülkemizde de farklı zaman dilimlerinde, farklı türlerde ve nedenlerle ortaya çıkmış ve birçok alanı etkilemiştir. Nitekim 1979 ve 1980 yıllarında OPEC (Organizaton of Petroleum Exporting Countries) petrol ihraç eden ülkelerin petrol fiyatlarında yaptıkları yüzde 150 oranlarındaki artışlar nedeniyle oluşan şok Türkiye'de yoğun bir ekonomik krizin yaşanmasına neden olmuş ve bu dönemde özellikle işsizlik oranlarında ciddi artışlar yaşanmıştır (Başol, 2001, s.53-54).

Kriz ve ekonomideki olumsuz durum 1980'li yıllara kadar devam eden ve iç piyasaların yabancı yatırımcılara karşı korunması amacıyla uygulanan ithal ikameci politikaların terk edilmesini ve ciddi bir ekonomik program hazırlanmasını kaçınılmaz kılmış ve 24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye yeni bir döneme girmiştir. 24 Ocak kararları ile bir yandan ithalat ve ihracatın serbestleşmesi ve dışa açılma politikaları önem kazanırken bir yandan da ülke dış tehditlere karşı daha açık bir konuma gelmiştir.

1980'li yıllardan sonra da ülkemizde birçok kriz yaşanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde bu krizler; 1986-1991 krizi, 1994 krizi, 2001 krizi, 2008 krizi ve 2011 krizleri olarak sıralanabilmektedir.

1986-1991 Krizi: Bütçe açıkları 1986 yılında da devam etmiş, yüksek kamu harcamalarının yanı sıra ihracat gelirlerinde azalma yaşanmıştır. Ekonomideki bu olumsuzlukların bir yansıması olarak dış ticaret rakamları gerilemiş hem ihracat hem de ithalat rakamları bir önceki yıla göre ciddi azalma göstermiştir (Erkekoğlu ve Bilgili, 2005, s.25-26). Alınan birtakım tedbirler (yüzde 5'lik bir devalüasyon gibi) 1991 yılına kadar ekonomide belli ölçülerde rahatlatma sağlamakla birlikte 1991 yılında Irak Savaşı ve Körfez Krizi gibi olaylar Türkiye'yi riskli bir ülke konumuna getirdi ve özellikle sermaye kaçışlarında yaşanan artış, turizm gelirlerindeki azalma, Irak'la durdurulan petrol ticareti nedeniyle yaşanan petrol sıkıntısı ülke ekonomisini olumsuz yönde etkiledi (Demirci,2016, s.30-31). Krizin sınırımızda olması ve Iraklı mültecilerin ülkemize gelmesi gibi diğer bazı nedenler de hem mikro hem de makro anlamda ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş ve 1991 krizinin yaşanmasına neden olmuştur.

1994 Krizi: Finansal serbestleşme ile birlikte dış gelişmelere karşı açık hale gelen piyasalarda mali liberalleşmenin tamamlanmasından sonraki dönemde sık aralıklarla birçok kriz yaşanmaya başlamıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda sıcak para girişlerini sağlamak amacıyla sıkı maliye politikalarından uzaklaşmış ve kamu açıklarında artışlar yaşanmıştır. Bu dönemde personel ve faiz giderleri nedeniyle kamu harcamalarında yaşanan artışlar, kamu kesimi borçlanma gereğindeki artış, sosyal güvenlik kuruluşları finansman açığı vermeye başlaması ve enflasyondaki artış ekonomik dengelerde bozulmalara neden olmuş ve krize yol açmıştır (Demirci,2016, s.44). Süre bakımından kısa ancak etkisi yüksek olan bu kriz '5 Nisan 1994 Kararları' olarak da bilinen 'Ekonomik Önlemler Uygulama Planı'nın hazırlanmasını gerekli kılmış ve önemli kararlar yürürlüğe konulmuştur. Buna göre, kamu açıklarını daraltmak ve kamu kesimi mali dengesini sağlamak amacıyla bir dizi tedbirler alınmıştır. Örneğin; akaryakıt tüketim vergisinden bütçenin aldığı pay önce yüzde 70'e, daha sonra ise yüzde 90'a çıkarılmıştır. Vergi cezaları ağırlaştırılıp, vergi denetiminde etkinliği artırıcı düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca piyasalarda dengeyi sağlamaya yönelik istikrar önlemleri, ödemeler bilançosu açıklarının kapatılmasına yönelik önlemler alınmış ve özelleştirme gibi yapısal birtakım düzenlemeler yapılmıştır (Karagöl ve Ortakaya, 2014, s.13) Alınan bu gibi önlemler ekonomi üzerinde olumlu etkiler yapmakla birlikte devam eden süreçte yaşanan birtakım gelişmelerle birlikte yeni krizlerin ortaya çıkmasını engelleyememiştir.

2001 Krizi: Türkiye 2000'li yıllara, 1997 Asya ve 1998 Rusya krizlerinin olumsuz etkileri, Marmara bölgesinde yaşanan depremin ekonomide yarattığı olumsuzluklar, siyasi ortamdaki belirsizlikler, 1994 krizinden itibaren etkili olan yüksek enflasyon, üretimde daralma, özelleştirmede yaşanan gecikmeler, bankacılık sisteminde artan açık pozisyonları ile kamu bankacılığında artan görev zararları, artan faiz oranları ve borçların sürdürülebilirliği üzerindeki şüpheler, ciddi boyutlarda yaşanan sıcak para çıkışları gibi birçok sorunla girmiştir (Kayarkaya, 2006, s.91). Kasım 2000'de özellikle bankacılık sektörünün kırılgan yapısı ve likitide darboğazından kaynaklanan kriz, dış ticaret açığında artışa, bankacılık sisteminde çöküşe ve enflasyonist baskıda artışa neden olmuştur. Bu krizle birlikte belirginleşen ekonomik dengesizliği gidermek ve enflasyonu düşürmek amacıyla sıkı maliye politikası uygulanmış, bu çerçevede bir takım vergisel düzenlemelere gidilmiş, verginin üç unsurunu oluşturan gelir, servet ve harcama vergilerine yönelik gelir artırıcı tedbirlere öncelik verilmiştir. Örneğin; gelir vergisi dilimleri enflasyona endekslenmiş, tüketim vergilerinin oranları yükseltilmiş, motorlu taşıtlar vergisi dilimleri yeniden düzenlenerek oranları arttırılmıştır (Demir, 2013, s.78-85). Yüksek faiz oranları ve ciddi anlamda döviz rezervi kayıplarının yaşandığı bu krizde gerek maliye politikası ile alınan önlemler gerekse yapısal reformlara ilişkin önlemlerin yer aldığı bir niyet mektubu ile IMF ile yapılan anlaşma ve sağlanan 7,5 milyar dolar büyüklüğündeki ek IMF kredisi ekonomik yapıdaki kırılganlığı gidermede yeterli olamamıştır (Uygur, 2001, s.23).

Kasım 2000 krizi kamu bankaları başta olmak üzere bankacılık sisteminin mali yapısında önemli hasarlar oluşturmuş ve sistemi daha kırılgan bir hale getirmiş, yeniden yapılandırmalara yönelik yaşanan gecikmeler durumların daha da kötüleşmesine, Merkez Bankası ve bankacılık sektörünün krizlere karşı hazırlıksız ve zayıf olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte kamu borç yükünün ağır olması, yüksek enflasyon rakamları, dış ticaret açığı ve siyasi anlamda yaşanan birtakım gelişmelerin oluşturduğu belirsizlik ve istikrarsızlığın spekülasyon atakları tetiklemesi, piyasalara duyulan güvensizlik gibi sorunlar Kasım 2000 krizinden kısa bir süre sonra kamuoyunda “Kara Çarşamba” olarak adlandırılan Şubat 2001 krizine neden olmuştur (Kayarkaya, 2006, s.98).

Şubat 2001 krizi ile büyüme hızı düşmüş, enflasyonist baskılarda artış yaşanmış ve piyasalara olan güven daha da azalmıştır. Krizle mücadelede sıkı para ve maliye politikalarına ve krizden önemli ölçüde etkilenen bankaların ve bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması önem verilmiştir. 2001 krizi sonrası krizin iki ana sebebini “*sürdürülemez iç borç dinamizminin oluşması ve başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıklı yapının ve diğer yapısal sorunların kalıcı çözüme kavuşturulmamış olması.*” şeklinde ifade eden ve krizi bu nedenlere dayandırarak kriz sonrası tedbirleri kapsayan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” kapsamında ekonominin yeniden yapılandırılması amaçlanmış ve bu amaçla bir takım düzenlemelere yer verilmiştir (TCMB: Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı).

Program kapsamında sıkı maliye politikalarıyla harcamaların azaltılması uygulamasına geçilmiş, vergi politikalarına ilişkin birtakım düzenlemeler yapılarak ve vergi sistemi basitleştirilerek etkin bir otokontrol mekanizması geliştirilmeye çalışılmıştır. Vergisel anlamda sıkı vergi politikaları uygulanmış, vergi tabanını genişletici tedbirlere öncelik verilmiştir. Banka ve firmalara özel istisnalar tanınmış (örneğin; banka ve firmaların düzenleyecekleri tüm kağıtların, kıymetli evrakların, sözleşmelerin vergi, resim harçlardan istisna tutulması gibi), dolaylı vergi oranları arttırılmış ve vergi gecikme faizi ve zammı oranları değiştirilmiştir (Demir, 2013, s. 85-91). Alınan tüm önlemlerle gelecekte oluşabilecek ekonomik sorunların etkilerini minimize etmek amaçlanmış, nitekim 2001 krizi sonrası uygulanan politikaların sonucu olarak Türkiye ekonomisi hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. 2004 yılında %9,4 ile en yüksek büyüme hızına ulaşmıştır. 2002 yılında %30 olan TÜFE enflasyonu 2004 yılı ile birlikte tek haneli rakamlara inmiş 2004’te %9,3 olan enflasyon oranı 2005’te %8,4 olmuştur. Bu olumlu gelişmelere rağmen işsizlik ve cari açık sorununda istenilen sonuçlar elde edilememiş ve 2008 yılına gelindiğinde ABD merkezli küresel kriz birçok ekonomiyi olduğu gibi Türkiye ekonomisini de etkilemiştir (Göksu, 2015, s.44-46).

2008 Küresel Krizi ve Türkiye’ye Etkileri: Amerika’da emlak sektöründe ortaya çıkan kriz bir tür türev piyasa niteliğinde olan finansal bir yapının düzgün işleyememesinden kaynaklanmıştır. Başlangıçta faizlerin düşük olması nedeniyle yatırım için cazip fırsatlar sunan bu piyasalardan her kesimin kar elde etmek istemesi aracı kuruluşların çoğalmasına ve riskli yatırımın bir başkasına satılmasına yol açmıştır. Kredi derecelendirme kuruluşlarının krediyi ödeyemeyecek düzeyde düşük gelire sahip olanların olduğu piyasalarda bile kredi notunu yüksek göstermesi riski olduğundan düşük göstermiştir. Bu piyasalarda sektördeki daralmanın başlamasıyla bir anda konut talebinde de azalmaya yol açmıştır. Ortaya çıkan güven bunalımı ile birlikte kredi kuruluşları zarar etmemek ya da zararlarını azaltabilmek amacıyla kredi kullananlardan kredilerin daha hızlı bir şekilde ödenmesini talep etmişlerdir. Fakat piyasadaki nakit sıkışıklığı nedeniyle ödemeler gecikince finans kuruluşları büyük zarara uğrayıp bir kısmı iflasını açıklamak zorunda kalmıştır (Alantar,2008, s.3-4).

2008 küresel krizi Türkiye’de ekonomik açıdan bazı olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Türkiye’de 2008 krizinin genel etkilerine bakılacak olursa öncelikle dış ticaretin daralması

netice vermiştir. Avrupa Birliği ülkeleri ile olan dış ticaretimizde daralma yaşanmış. Türkiye’de güvensizlik endeksinin yükselmesine bağlı olarak sanayi üretimi de düşüşe geçmiştir. Tüm bunların neticesinde işsizlikte de artış olmuştur. Yaşanan ekonomik olumsuzluklara karşı ÖTV indirimi, istihdam teşvikleri ve maliyetleri düşürücü diğer yatırım teşvikleri uygulamaya konulmuştur (Öztürk ve Gövdere, 2010, s.390-391).

Literatür Taraması

Türkiye’de kriz dönemlerinde değişik maliye politikaları uygulanmıştır. Kriz dönemlerinde maliye politikası araçlarından çok sık kullanılanlardan birisi de vergi politikaları olmuştur. Türkiye’de kriz dönemlerinde uygulanan vergi politikalarına ait literatür özeti Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 3: Krizler ve Vergi Politikaları Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Yazar Adı ve Yayınlama Yılı	Kapsadığı Ülkeler ve Dönemler	Kullanılan Yöntem	Bulgu ve Sonuçları
Durkaya ve Ceylan(2006)	Türkiye 1980-2004	Engle-Granger ko-entegrasyon testi	Dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
De Castro ve de Cos (2006, 2008)	İspanya	Var Analizi	Vergi gelirleri ile GSYİH arasında pozitif bir ilişki vardır. Fakat bu anlamlı bir ilişki değildir.
Furceri ve Karras (2008)	OECD	Panel	Vergi gelirlerindeki artış uzun dönemde büyümeyi olumsuz etkilemektedir.
Arnold (2008)	OECD	Panel	Diğer vergilerle kıyaslandığında gelir vergisinin büyüme üzerinde daha fazla azaltıcı etkisi vardır.
Kuismanen ve Kämpfi (2010)	Finlandiya	Kukla Değişkenler ile Vektör Stokastik Süreç (VSPD) yöntemi	Vergi gelirlerindeki artış GSYİH’yi pozitif bir biçimde artırmaktadır.
Göçer vd. (2010)	Türkiye	Eş bütünleşme	Dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında hem kısa dönemde hem de uzun dönemde anlamlı bir ilişki vardır.
Arısoy ve Ünlükaplan (2010)	Türkiye	Regresyon	1968 ile 2006 yılları arasında dolaysız vergilerle büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Fakat dolaylı vergilerle büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
Güngör (2011)	Türkiye (1970-2010)	Nitel yöntem kullanılmıştır.	Kriz dönemlerinde vergi gelirlerinin bir politika olarak aracı olarak kullanıldığı ve kriz dönemlerinde azalan vergi gelirlerini telafi için vergi oranlarının kriz sonrası dönemde artırıldığı tespit edilmiştir.
Candan (2012)	Türkiye (1990-2012 sonrası dönem)	Nitel yöntem kullanılmıştır.	1990 sonrası dönemde vergi politikalarının değişiminde krizlerin etkisinin büyük olduğunu ortaya koymuştur.
Dioda(2012)	Latin Amerika Ülkeleri ve Krayipler (1990-2009)	Panel Veri Analizi	Kişi başına Milli gelir vergi gelirlerini olumlu etkileyirken, kayıt dışı ekonomideki artış vergi gelirlerini olumsuz etkilemektedir.
Tiwari(2012)	ABD (1947:1-2007:2)	Granger Nedensellik Testi	Gelir vergisi, kurumlar vergisi, üretim ve ihracat vergileri GSYİH’nın Granger nedeni değildir
Veronika ve Lenka (2012)	Avrupa Birliği	Panel	Kurumlar vergisindeki artış uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.
Demir (2013)	Türkiye (1994-2001)	Nitel Yöntem kullanılmıştır	Ekonomik kriz dönemlerinde vergi politikalarının önemli bir yeri olduğunu ve kriz dönemlerinde vergi

			oranlarının sınırının iyi belirlenmesi gerektiği ortaya konulmuştur.
Fırat (2013)	Türkiye (1980-2011)	Nitel yöntem kullanılmıştır.	Ekonomik krizlerin atlatılabilmesi için vergi gelirlerinin artırılması gerektiği belirtilmiştir. Bunu niçin de vergi idaresinin güçlü, araştırma ve geliştirmeye yönelik, teknolojik imkânlardan yararlanan kalifiye elamanlarının çalıştırıldığı bir kurum haline getirilmesi gerektiği belirtilmiştir.
Saraç (2015)	Türkiye	Markov Rejim Değişimi	Dolaysız vergilerin artması ekonomik büyümeyi olumsuz etkilerken, dolaylı vergilerdeki artış büyümeyi olumlu etkilemektedir.
Tabar ve Tokatlıoğlu (2018)	Türkiye (2008)	Nitel yöntem kullanılmıştır.	Kriz Dönemlerindeki harcama vergilerdeki indirimin etkisi incelenmiştir. Uygulama sonuçlarına bakıldığında vergi indirimleri ilgili sektörlerde satışları ve/veya üretimi artırıcı etkiler yaratmıştır.
Çalçalı ve Altın (2019)	16 OECD Ülkesi (1991-2015.	Durbin- Hausman Eş Bütünleşme Testi	Türkiye açısından bir değerlendirmeyapıldığında, ekonomik büyüme ve işsizlikteki artışın vergi gelirleri üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı ancak enflasyondaki artışın teorik beklentilerle uygun şekilde vergi gelirlerinin GSYİH'ye oranını azalttığı belirlenmiştir

Metodoloji

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde meydana gelen krizler ile Türkiye'nin vergi gelirleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bağlamda değişkenler arasındaki ilişkiyi anlamak için oluşturulan model ekonometrik teknikler kullanılarak analiz edilmiştir. Oluşturulan modelde bağımlı değişken olarak vergi gelirleri değişkeninin gayri safi yurt içi hasılaya oranı kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak literatürde üzerinde durulan ve vergi gelirlerini en çok açıkladığı düşünülen değişkenler kullanılmıştır. Bu değişkenler; kişi başı gayri safi yurt içi hâsıla (KBGSYİH), kayıt dışı ekonominin kayıtlı ekonomiye oranı, ekonomik büyüme ve kriz dönemlerini temsil eden kukla değişkenler şeklindedir. Değişkenler arasındaki ilişki incelenirken ilk olarak değişkenlerin zaman boyunca izledikleri sürecin belirlenmesi gerekir. Değişkenler zaman içerisinde durağan dışı bir süreç izliyorlarsa bu durağan dışılık sahte regresyon problemine yol açabilir. Bu yüzden ilk olarak değişkenler için durağanlık sınaması yapılmıştır. Yapısal değişimlerin fourier fonksiyonları ile dikkate alındığı Becker vd. (2006) tarafından geliştirilen Fourier KPSS testi kullanılarak değişkenlerin durağanlıkları incelenmiştir. Bu birim kök testi seride yer alan yapısal değişimleri hassas şekilde modelleyebilmektedir. KPSS tipi bir test olan bu durağanlık sınamasının temel hipotezinde serinin durağanlığı yer alırken alternatif hipotez serinin durağan dışı olduğunu ifade eder. Fourier KPSS birim kök testi sonucunda seri durağan bulunursa birim kök sürecinde yer alan fourier terimlerinin anlamlılığına F testi ile bakılır. Eğer fourier terimleri anlamlı bulunursa serinin durağan olduğuna karar verilir. Fourier terimlerinin anlamsız olduğu durumlarda KPSS birim kök testi kullanılarak serinin durağan olup olmadığına karar verilir. Bu çalışmada Fourier KPSS durağanlık testinden elde edilen sonuçlar bütün değişkenlerin düzeyde durağan olduğu sonucunu vermiştir. Bu doğrultuda çoklu regresyon modeli kurularak En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile model tahmin edilmiştir. Veri setine dair bilgiler ve ampirik bulgular alt bölümlerde yer almaktadır.

Veri Seti

Bu çalışmada Türkiye'nin 1988-2016 yıllarına ait vergi gelirleri/GSYİH oranı(VG), kişi başı gayri safi yurt içi hâsıla (KBGSYİH), kayıtdışı ekonomi/kayıtlı ekonomi oranı (KDE), ekonomik büyüme (EB) ve 1990, 1994, 2001, 2008'deki krizleri temsil eden kriz kukla (KK) değişkenleri kullanılmıştır. Değişkenler enflasyondan arındırılıp reel hale getirilerek analizlere

dâhil edilmişlerdir. Zaman boyutunun kapsadığı dönem veri kısıtından dolayı sınırlı tutulmuştur. GSYİH, KBGSYİH değişkenlerine Dünya Bankası veri tabanından, vergi geliri değişkenine Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden ulaşılmıştır. Kayıt dışı ekonomi değişkenine ise Güler ve Toparlak (2018) tarafından yapılan çalışmadan ulaşılmıştır. Bu çalışmada kayıt dışı ekonomi tahminleri Çetintaş ve Vergil (2003)'in önerdiği yöntem kullanılarak elde edilmiştir.

Ampirik Bulgular

Değişkenlerin durağanlığı Fourier KPSS birim kök testi kullanılarak sınanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3'te yer almaktadır:

Tablo 3: Durağanlık Testi Sonuçları

Seri	Frekans	MinKKT	FKPSS	F İstatistiği
VG	1	1160000000	0,105220	24,53612
KBGSYİH	1	227000000	0,097060	61,22955
KDE	1	2171,874	0,055942	35,10850
EB	1	264,9400	0,114157	5,207679

Not: Frekans 1 için fourier kritik değerleri %1, %5 ve %10 olmak üzere sırasıyla 0.2699, 0.1720, ve 0.1318'dir. Fourier testinin anlamlılığı için kritik değerler %1, %5 ve %10 için sırasıyla; 6.730, 4.929 ve 4.133'tür.

Tablo 3'deki sonuçlara göre bütün değişkenler yüzde beş düzeyinde durağan bulunmuşlardır. Değişkenlere ait fourier birim kök modellerindeki fourier terimleri de anlamlı bulunmuştur. Yani bu demek oluyor ki seriler için kullanılan fourier birim kök yapısı bu değişkenler için uygundur. Fourier birim kök testi sonuçlarına güvenilebilir. Dolayısıyla belirtilen değişkenlerin düzey değerleri ile kurulacak regresyon modelinde sahte regresyon sorunu ortaya çıkmayacaktır.

Kukla değişkenler, krizin gerçekleştiği yıldan bir önceki yılın krize etkisi ve kriz gerçekleştikten sonraki yıla krizin etkisi dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu yüzden krizden bir önceki yıl, kriz yılı ve kriz sonrasındaki ilk yıl 1; diğer yıllar 0 şeklinde kodlanmıştır.

Kurulan regresyon modeli şu şekildedir:

$$VG_t = \beta_1 KBGSYİH_t + \beta_2 EB_t + \beta_3 KDE_t + \beta_4 D1_t + \beta_5 D2_t + \beta_6 D3_t + \beta_7 D4_t$$

$$t=1988, 1989, \dots, 2016$$

VG: Vergi Gelirinin Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya oranı

KBGSYİH: Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

EB: Ekonomik Büyüme

KDE: Kayıt dışı ekonominin kayıtlı ekonomiye oranı

D1: 1990, 1991 ve 1992 yıllarında 1, diğer yıllarda 0 değerini alan 1991 krizini temsil eden kukla değişken.

D2: 1993, 1994 ve 1995 yıllarında 1, diğer yıllarda 0 değerini alan 1994 krizini temsil eden kukla değişken.

D3: 2000, 2001 ve 2002 yıllarında 1, diğer yıllarda 0 değerini alan 2001 krizini temsil eden kukla değişken.

D4: 2008 ve 2009 yıllarında 1, diğer yıllarda 0 değerini alan 2008 krizini temsil eden kukla değişken.

En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edilen model sonuçları Tablo 4’de verilmiştir:

Tablo 4: Regresyon Analizi Sonuçları

$VG_t = \beta_1 KBGSY\dot{I}H_t + \beta_2 EB_t + \beta_3 KDE_t + \beta_4 D1_t + \beta_5 D2_t + \beta_6 D3_t + \beta_7 D4_t$		
Değişkenler	Katsayılar	Modele Dair Özet İstatistikler
KBGSYİH	1.719081 (0,0000) ^a	R ² = 0,952547 Düzeltilmiş R ² =0,940684
EB	-400.8603 (0,0940)	BreuschGoldfrey Testi Test İstatistiği=8,031553 (0,0180)
KDE	-187.5942 (0,0000)	Breusch-Pagan GoldfreyTesti Test İstatistiği=6,447675 (0,4886)
D1(1990 krizi)	-3802,218 (0,0157)	
D2(1994 krizi)	-1166.489 (0,4325)	
D3(2001 krizi)	-322.1245 (0,8455)	
D4(2008Krizi)	-4244.107 (0,1126)	

Not:^a parantez içerisinde gösterilen değerler olasılık (p) değerleridir.

Tablo 4’te elde edilen regresyon analizi sonuçları modelde otokorelasyon sorunu olduğunu göstermektedir. Model için Newey-West düzeltmesi kullanılarak otokorelasyon sorunu düzeltilmiştir ve otokorelasyon düzeltmesi yapıldıktan sonra elde edilen yeni bulgular Tablo 5’te verilmiştir:

Tablo 5: Otokorelasyon Sorunu Düzeltilmiş Model için Regresyon Analizi Sonuçları

$VG_t = \beta_1 KBGSY\dot{I}H_t + \beta_2 EB_t + \beta_3 KDE_t + \beta_4 D1_t + \beta_5 D2_t + \beta_6 D3_t + \beta_7 D4_t$			
Değişkenler	Katsayılar	Değişkenler	Katsayılar
KBGSYİH	1.719081 (0,0000) ^a	D1(1990 krizi)	-3802,218 (0,0000)
EB	-400.8603 (0,0356)	D2(1994 krizi)	-1166.489 (0,0711)
KDE	-187.5942 (0,0013)	D3(2001 krizi)	-322.1245 (0,7841)
		D4(2008Krizi)	-4244.107 (0,0375)
	R ² = 0,952547		Düzeltilmiş R ² =0,940684

Not:^a parantez içerisinde gösterilen değerler olasılık (p) değerleridir.

Otokorelasyonu düzeltilmiş modelin tahmin sonuçlarına bakıldığında modelde 2001 krizine ait katsayının yüzde on düzeyinde dahi anlamsız olduğu görülmektedir. Bu yüzden 2001 krizine ait kukla değişken modelden çıkarılarak yeniden model tahmini yapılmıştır. Katsayısı anlamsız bulunan değişkenin modelden çıkartılarak oluşturulan modelde otokorelasyon sorunu tespit edilmiştir ve otokorelasyon düzeltmesi yapılarak model tahmin edilmiştir. Nihai olarak elde edilen anlamlı ve varsayımsal olarak sorun teşkil etmeyen model için regresyon analizi sonuçları Tablo 6’da yer almaktadır:

Tablo 6: Anlamsız Değişkenler Çıkarılarak ve Otokorelasyon Düzeltmesi Yapıldıktan Sonra Oluşturulan Modelin Regresyon Analizi Sonuçları
$$VG_t = \beta_1 KBGSY\dot{I}H_t + \beta_2 EB_t + \beta_3 KDE_t + \beta_4 D1_t + \beta_5 D2_t + \beta_6 D4_t$$

Değişkenler	Katsayılar	Değişkenler	Katsayılar
KBGSYİH	1.717968 (0,0000) ^a	D1(1990 Krizi)	-3791.079 (0,0000)
EB	-387.4629 (0,0355)	D2(1994 Krizi)	-1170.942 (0.0646)
KDE	-190.7225 (0,0005)	D4(2008 Krizi)	-4107.294 (0.0335)
R ² = 0,952470		Düzeltilmiş R ² = 0,942964	

Not:^a parantez içerisinde gösterilen değerler olasılık (p) değerleridir.

Tablo 6’da elde edilen sonuçlara göre KBGSYİH değişkeni vergi gelirleri üzerinde aynı yönlü bir etkiye sahiptir. Yani KBGSYİH değişkenindeki artış vergi gelirlerinde de artışa sebep olmaktadır. Ekonomik büyüme ve kayıt dışı ekonominin ise vergi gelirleri üzerinde ters yönlü etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani ekonomik büyüme ve kayıt dışı ekonomi arttıkça vergi gelirlerinde bir azalış oluşmaktadır. Ayrıca 1990, 1994 ve 2008 krizlerinin vergi gelirleri üzerinde azaltıcı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılırken, 2001 krizinin vergi gelirleri üzerindeki etkisi anlamlı bulunamamıştır.

Sonuç

Kamu gelirleri içerisinde vergiler ekonomik istikrarsızlıkların olduğu dönemlerde yaygın olarak kullanılan bir politika aracı olmuştur. Ekonomik istikrarsızlığın türüne bağlı olarak hükümetlerin uyguladığı vergi politikalarında da değişiklikler olmuştur. Vergi gelirleri birçok faktörden etkilenmektedir. Bu faktörlerden özellikle verginin gelir esnekliğine bağlı olarak ekonominin daralma veya genişleme dönemlerinde vergi gelirlerinin seyri de değişebilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de 1988-2016 yılları arasında Türkiye’yi etkisi altına almış krizlerin neler olduğu açıklanmış ve 1990, 1994, 2001 ve 2008 yıllarına ait kriz dönemlerinde vergi gelirlerinin seyri ve uygulanan vergi politikalarına kısaca değinilmiştir. Ayrıca vergi gelirlerini etkileyen faktörlerden ekonomik büyüme, kayıt dışı ekonomi, GSYİH’da kişi başına düşen gelir ve krizlerin vergi gelirleri üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Çoklu regresyon modelinin En küçük Kareler Yöntemi ile tahmin edildiği ekonometrik analizlerde kriz dönemleri için kukla değişkenler kullanılmıştır. Regresyon analizi sonuçlarında otokorelasyon sorunu ortaya çıktığından dolayı Otokorelasyon düzeltilmesi yapılarak model yeniden test edilmiştir. Otokorelasyon düzeltilmesi sonrasında 2001 yılına ait regresyon sonuçlarına ait katsayıların %10 anlamlılık düzeyinde dahi anlamlılık sonuçlar içermemesi nedeniyle modelden çıkarılmasına karar verilerek kalan değişkenler için yeni model tahmini yapılarak sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar neticesinde 1990, 1994 ve 2008 krizlerinin vergi gelirleri üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca kayıt dışı ekonominin ve enflasyondan arındırılmış ekonomik büyüme oranının vergi gelirleri üzerinde negatif bir etkisi olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca kişi başına düşen gayri safi yurt içi gelirdeki artışın vergi gelirlerini pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Tüm bulunan sonuçlar neticesinde hükümetler vergi gelirlerini artırmak istiyorlarsa kişi başına düşen gayri safi yurt içi geliri artırmaya yönelik politikalara ağırlık vermeleri ve vergi sistemlerini de buna yönelik dizayn etmeleri gerekmektedir. Ayrıca denetimlerin artırılması, vergi oranlarının çok yüksek tutulmaması, vergi bilinci ve ahlakının geliştirilmesi ile vergiye gönüllü uyumun artırılması sayesinde vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonominin azalmasına bağlı olarak vergi gelirlerinin artırılacağı söylenebilir. Gelir esnekliği yüksek olan gelir

vergisi tarife yapısında yapılabilecek değişikliklerin esnekliği kolaylaştırıcı yönde olmasına dikkat edilmelidir.

Özellikle durgunluğun yaşandığı kriz dönemlerinde uygulanan vergi indirimlerinin süresinin daha iyi ayarlanması, ekonomik birimler gelir ve kazanç açısından kendilerini toparlayana kadar uygulamanın devam ettirilmesi gerekmektedir. Harcama vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payını azaltacak ve dolaysız vergilerin ağırlığını ise artıracak bir sisteme mutlaka ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Akar, S. (2013). Vergi Gelirlerinin Esnekliği ve İstikrarı: Merkezi Bütçe Sınıflandırılmasına Dayalı Ampirik Bir Analiz. *Maliye Dergisi*, 165, 27-37.
- Aktan, C.C. ve Şen H.(2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi* (Ekonomik Kriz Özel Sayısı), 42(2), 1225-30.
- Alantar, D. (2008). Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Maliye Finans Yazıları*, 1(81),1-9.
- Arısoy, İ. ve Ünlükaplan, İ. (2010). Tax Composition and Growth in Turkey: An Empirical Analysis. *International Research Journal of Finance and Economics*, 59, 50-61.
- Arnold, J. (2008). “Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries”, *Economics Department Working Papers*, 643, OECD.
- Başol, K. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. 7.baskı, İzmir: Anadolu Matbaası.
- Bilgili, F. ve Bilgili, E. (1998). *Bütçe Açığının Cari İşlemler Üzerindeki Etkileri: Teori ve Uygulama*. Erişim Tarihi: 28.06.2019. <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/80866/>.
- Becker, R., Enders W. ve Lee J. (2006). A Stationary Test in the Presence of an Unknown Number of Smooth Breaks. *Journal of Time Series Analysis*, 27(3), 381-409.
- Buyrukoğlu, S. & Erasa, İ. (2012). Vergi Bilincinin Oluşmasında Mükellef Haklarının Yeri ve Önemi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 31(375), 116-127.
- Candan, N. (2012). Türkiye'de 1990 Yılından Sonra Uygulanan Vergi Politikaları ve Kriz Etkisi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(1 ve 2), 79-86.
- Çalçalı, Ö. ve Altınar, A. (2019). Makro Ekonomik Açından Vergi Gelirlerinin Belirleyicileri OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Maliye ve Finans Yazıları*, 34(112), 175-198.
- De Castro, F.ve De Cos, H. P. (2006). *The Economic Effects of Exogenous Fiscal Shocks in Spain. A SVAR Approach*. European Central Bank, Working paper series, Erişim Tarihi: 07.04.2020. <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp647.pdf>.
- Demir, Ö. (2013). *Ekonomik Kriz Dönemlerinde Uygulanan Vergi Politikaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Demirci, K. (2016). *Küresel Krizin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkilerinin Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.
- Dioda, L. (2012). Structural determinants of tax revenue in latin america and the caribbean, 1990- 2009. Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC).

- Durkaya, M. ve Ceylan S. (2006). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme. *Maliye Dergisi*, 150, 79-89.
- Eğilmez, M. (2017). *Türkiye Ekonomisi ve Kriz*. Erişim Tarihi: 03.07.2019. <http://www.mahfiegilmez.com/2017/06/>.
- Engle, R. F. ve Granger C. W. J. (1987). Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing, *Econometrica*, 55(2),251-76.
- Göçer, İ., Mercan, M., Bulut, Ş. ve Dam, M.M. (2010). Ekonomik Büyüme ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Sınır Testi Yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 97-110.
- Ekici, M. S. (2009). Vergi Gelirlerini Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faktörler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), 200-223.
- Erkekoğlu, H.ve Bilgili E. (2005). Parasal Krizlerin Tahmin Edilmesi: Teori ve Uygulama, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1-6), 15-36.
- Fırat, E. (2013). Ekonomik Kriz ile Mücadelede Maliye Politikasının Rolü. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 298-313.
- Furceri, D. Karras G. (2008). *Tax Changes and Economic Growth: Empirical Evidence for a Panel of OECD Countries*,Erişim Tarihi: 08.04.2020. http://www.ecb.europa.eu/events/pdf/conferences/ws_pubfinance/presentation_Furceri.pdf
- Gelir İdaresi Başkanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2001, Çeşitli İstatistikler. Erişim Tarihi:15.03.2020. www.gib.gov.tr.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, İstatistikler, GSYH,Genel Bütçe Vergi Gelirleri ve Vergi Yükü(2002-2019). Erişim Tarihi:15.03.2020. www.gib.gov.tr.
- Göksu, G. (2015). *Türkiye’de Yaşanan Finansal Kriz Dönemlerinde Uluslararası Brüt Sermaye Hareketlerinin Analizi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güngör, G. (2011). *Ekonomik Krizlerin Önlenmesinde Vergi Politikalarının Rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kayarkaya, O. (2006). *1980 Sonrası Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Bu Krizlerin Getirdiği Bir Sonuç Olarak Banka Konsolidasyonları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler, İzmir.
- Karagöl, E. T. & Ortakaya, Ü. İ. (2014). *Geçmişten Günümüze Kamu Maliyesi*. Seta Yayınları, Ankara.
- Kuismanen, M., Kämppä, V. (2010). *The Effects of Fiscal Policy on Economic Activity in Finland*, *Economic Modelling*, 27(5),1315-1323.
- Önder, İ. (2001). Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (23-24), 241-254.
- Öztürk, İ. ve Ozansoy, A. (2011). Ücret Gelirleri Üzerindeki Vergi Yükünün Analizi. *Maliye Dergisi*, 161, 197-214.
- Öztürk, S., ve Gövdere, B. (2010). Küresel finansal kriz ve Türkiye ekonomisine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 377-397.

- Saraç, T. B. (2015). Vergi Yüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneđi. *Maliye Dergisi*, 169, 21-35.
- Selçuk, İ. ve Kaynar, İ. (2009). Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 173-190.
- Strulbers, A., ve Miller, P. J. (1993). Vergi Oranları ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki ve Laffer Etkisinin Belirsizlikleri. (Çev: Aktan C.C.) *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 299-301.
- Şen, H., (2003). Olivera-Tanzi Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Maliye Dergisi*, 8, Erişim Tarihi: 07.04.2020. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/Huseyinsen.pdf>.
- Şen, H., Sağbaşı, İ. (2019). Vergi Teorisi ve Politikasına Giriş, Ankara: Barış Arıkan Yayınları.
- Tabar, Ç. ve Tokatlıoğlu, M. (2018). Küresel Ekonomik Kriz Döneminde Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikalarının Deđerlendirilmesi. *International Journal of PublicFinance*, 3(1),27-46.
- Tiwari, A. K. (2012). Corruption, democracy and bureaucracy, *Theoretical and Applied Economics*, Volume XIX (2012) No. 9(574), 17-28.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2017). *Aylık Bütçe Gerçekleşmeleri Raporu -2017 Aralık*. Erişim Tarihi: 03.07.2019. <https://www.hmb.gov.tr/bumko-butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesmeleri>.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2018). *Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu-2018*, Erişim Tarihi: 03.07.2019. <https://www.hmb.gov.tr/bumko-merkezi-yonetim-butce-gerceklesmeleri-ve-beklentiler-raporu>
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, *Türkiye Ekonomisi – Temmuz 2019*, Erişim Tarihi: 04.07.2019. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/07/Ekonomi_Sunumu-1.pdf
- Temiz, D. (2008). *Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1960-2006 Dönemi*. 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22.
- Turhan, S. (1993). *Vergi Teorisi ve Politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Turgut, A. (2006). Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Kriz. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20(4-5), 35-46.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, *Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*, Erişim Tarihi: 27.08.2018. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec>.
- Uygur, E. (2001). *Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*, Türkiye Ekonomi Kurulu (Tartışma Metni) Erişim Tarihi: 27.08.2018. <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf>.
- Veronika, B. ve Lenka, J. (2012). Taxation of Corporations and their Impact on Economic Growth: The Case of EU Countries, *Journal of Competitiveness*, 4(4), 96-108.